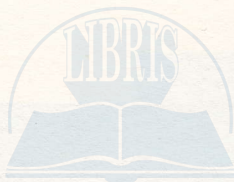

Feodor Mihailovici Dostoievski

UMILIȚI ȘI OBIDIȚI

Traducere din limba rusă
de Nicolae Gane

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI	5
PARTEA A DOUA	95
PARTEA A TREIA	179
PARTEA A PATRA	269
EPILOG	335

CAPITOLUL I

Anul trecut, în douăzeci și două martie, seara, mi s-a întâmplat ceva foarte ciudat. Cutreierasem toată ziua prin oraș în căutarea unei locuințe. Cea veche era prea igrasioasă și de câtva timp mă chinuia o tuse urâtă. Intenționasem să mă mut încă din toamnă, dar am tot târăganat-o așa până în primăvară. Cu toată alergătura din ziua aceea, nu mi-am găsit nimic potrivit. Aș fi vrut, în primul rând, să fie o locuință separată și nu subînchiriată; m-aș fi mulțumit, până la urmă, chiar și cu o singură cameră, dar negreșit spațioasă și, bineînțeles, cât mai ieftină. Am observat că într-o încăpere prea strâmtă până și gândurile ți le simți înghesuite. Iar mie, când meditam la viitoarele mele romane, îmi plăcea întotdeauna să mă plimb prin odaie de la un capăt la celălalt. Și, pentru că veni vorba de scrierile mele, nu știi de ce, dar mi-a fost mult mai drag să le gândesc, închipuindu-mi cum le voi scrie, decât să le aștern pe hârtie; și nu din lene, vă asigur. Atunci, de ce oare?

Încă de dimineață nu mă simțeam în apele mele, iar spre seară mi s-a făcut foarte rău și mă scuturau frigurile. Unde mai pui că după atâta alergătură eram frânt de oboseală. Ultimele raze ale soarelui m-au găsit străbătând bulevardul Voznesenski. Îmi place nespus soarele de martie la Petersburg, mai cu seamă în asfințit, bineînțeles la sfârșitul unei zile senine și geroase. Vezi cum strada întreagă se învăpăiază deodată, scăldată într-o lumină sclipitoare. Casele toate parcă răsfrâng scântei. Atunci, culorile lor mohorâte, cenușii, galbene sau de un verde-murdar se înviorază pentru o clipă; ai senzația că sufletul ți se înseninează și te pomenești tresărind ca la un ghiont cu cotul venit de alături fără veste. Privirea ți se schimbă, gânduri noi te copleșesc... E uimitor ce poate face o rază de soare cu sufletul omului!

Dar raza de soare se stinse curând; gerul se întetea și da să te piște de nas; umbra înserării se lăsa tot mai deasă; din magazine și localuri țâșniră fâșii de lumină albă de gaz aerian. Ajungând în dreptul cafenelei lui Miller, mă opriseam

deodată, încremenit locul lui, cu privirea ațintită spre partea opusă a străzii, ca și cum o vagă presimțire mi-ar fi șoptit că în momentul acela avea să mi se întâmple ceva neobișnuit; și, exact în aceeași clipă, pe celălalt trotuar, l-am zărit pe bătrân împreună cu nelipsitul său câine. Îmi amintesc foarte bine că inima mi s-a strâns sub impulsul unei senzații dintre cele mai neplăcute, fără să-mi pot da seama însă de ce natură era acea senzație.

Nu sunt mistic și nu cred aproape deloc în presimțiri sau în preziceri; mi s-a întâmplat, totuși, cum li se întâmplă și altora, probabil, să trec prin niște peripeții aproape inexplicabile. Dând cu ochii de acest bătrân, de pildă, de ce oare am avut presentimentul că în seara aceea mi se va întâmpla ceva neobișnuit? E drept că eram bolnav, iar senzațiile omului cuprins de febră sunt aproape întotdeauna înșelătoare.

Garbovit, abia târându-și picioarele țepene ca niște catalige și lovind ușor cu bastonul în lespezile trotuarului, bătrânul înainta încet, cu pași nesiguri, spre ușa cafenelei. N-am văzut de când sunt un om cu o înfățișare mai bizară, cu totul de neînchipuit. Și înainte de această întâlnire, ori de câte ori îl zăream în cafeneaua lui Miller, înfățișarea lui îmi producea o impresie penibilă. Statura-i înaltă, spatele încovoiat, chipul lui de octogenar de o paloare cadaverică, paltonul ros de vreme și deșirat pe la cusături, pălăria turtită, veche de cel puțin două decenii, de pe capu-i despuiat de orice urmă de păr, având doar la ceafă un biet smoc de fire albe-gălbii; apoi, mișcările lui aproape automate se iscau așa, fără nicio noimă, parcă sub impulsul unui resort nevăzut – toate acestea izbeau privirile, stârnind uimirea oricui îl vedea pentru întâia oară. Era, într-adevăr, surprinzător să dai cu ochii de un bătrân care-și trăise de mult veleatul, rătăcind singuratic la voia întâmplării, cu atât mai mult cu cât după înfățișare părea a fi un nebun scăpat dintr-un ospiciu. Era înspăimântător de slab; trupul lui deșirat fusese de mult secătuit de orice vlagă, iar pielea-i părea încleiată pe oase. Ochii mari, stinși, înțepeniți în fundul găvanelor încercănate, te priveau totdeauna țință în față, niciodată în lături, fără a vedea însă nimic, lucru de care sunt absolut incredințat: chiar dacă privirea îi era ațintită asupra ta, continua să înainteze de-a dreptul spre tine, ca și cum ar fi avut în față un loc gol. Am observat acest lucru în mai multe rânduri. Pe la cafeneaua lui Miller bătrânul se înnădise de curând, ivindu-se așa, din senin, nu se știe de unde și apărea întotdeauna însoțit de câinele lui. Nimeni dintre mușterii cafenelei nu cuteza să intre în vorbă cu el; dar nici dânsul nu s-a arătat vreodată doritor să schimbe măcar un cuvânt cu vreunul dintre ei.

„De ce-o fi venind la Miller, oare ce caută acolo?“ mă întrebam eu, stând nemișcat pe partea cealaltă a străzii, mânat irezistibil de dorința să-l observ. Un

fel de ciudă – care nu putea fi decât o consecință a bolii și a stării de oboseală – începu să clocotească în mine. „La ce s-o fi gândind oare?” continuam eu să-mi deșir întrebările. „Ce-o fi acum în capul lui? Dar o mai fi capabil oare să se gândească la ceva? Fața îi este atât de lipsită de viață, încât nu mai exprimă nimic. Și de unde și-o fi pripășit el câinele ăsta dezgustător, care-l urmează pas cu pas, ca și cum ar face cu stăpânul său un tot inseparabil și care îi și seamănă atât de mult?”

Câinele acela nenorocit părea să numere și el vreo opt decenii; nici nu-mi închipui să fi fost altfel. Mai întâi, arăta atât de bătrân, cum nu s-a mai pomenit să fie vreodată un câine și, în al doilea rând, de cum îl văzui, așa, din senin, mă fulgeră gândul că nu era ca toți câinii, că avea, desigur, ceva neobișnuit, ceva fantastic, de domeniul vrăjitoriei; cine știe, era poate un soi de Mefisto în chip de câine, al cărui destin misterios e legat prin cine știe ce fire necunoscute de soarta stăpânului său. Oricine, privindu-l, ar fi convenit că trebuie să se fi scurs pe puțin douăzeci de ani de când mâncase pentru ultima oară. Era îngrozitor de slab, numai pielea și osul, arăta ca un schelet sau (nici că se putea un exemplu mai potrivit) ca și stăpânul-său. Ogârjit la culme, năpârlise aproape tot, până în vârful cozii, care-i spânzura ca un vrej uscat, și pe care o ținea mereu strânsă între picioare. Capul, cu urechile lungi, pleoștite, îi atârna jalnic. Pe scurt, nu mai întâlnisem de când eram un câine atât de respingător. Când treceau pe stradă, stăpânul înainte, iar câinele urmându-l, botul cotârlei atingea pulpana paltonului său, de parcă ar fi fost lipit de ea. Și umbletul, și înfățișarea lor păreau a spune la fiecare pas:

Of-of-of, că tare bătrâni mai suntem, Doamne! Tare bătrâni!...

Țin minte că într-o zi m-a ispitit chiar gândul că bătrânul și câinele lui s-au desprins, cumva, dintr-o pagină a cărților lui Hoffmann¹, ilustrată de Gavarni², și continuă acum să rătăcească prin lume ca niște afișe ambulante ale ediției. Traversai strada și intrai, pe urmele bătrânului, în cafenea.

Aici, comportarea lui era atât de ciudată, încât Miller, nelipsit de la tejghea, începuse de la o vreme să-și arate vădit nemulțumirea, ori de câte ori apărea în local acest musafir nedorit. Mai întâi că mușteriu acesta ciudat nu comanda niciodată nimic. Mergea întins spre colțul din fund și se așeza lângă sobă. Iar de se întâmpla să-și găsească locul ocupat, rămânea un timp într-o nedumerire tâmpă în fața aceluia ce-i ocupase scaunul, după care se întorcea, contrariat

¹ Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776–1822) – scriitor romantic german, autor al cunoscutelor povestiri fantastice.

² Gavarni – pe numele său adevărat Sulpice-Guillaume Chevalier (1804–1866), cunoscut grafician francez, ilustrator de cărți.

parcă, îndreptându-și pașii spre colțul opus, de lângă fereastră. Acolo-și alegea un scaun, se așeza încetișor, își scotea pălăria, o puneă pe dușumea, cu bastonul alături, apoi se rezema de speteaza scaunului și rămânea așa, nemișcat, timp de trei-patru ore. Nu s-a întâmplat niciodată să ia în mână un ziar, să spună o vorbă, să scoată un oftat sau măcar un geamăt; stătea cu ochii ațintiți în gol, cu o privire atât de inexpressivă și de absentă, încât ai fi putut jura că nu vede și nu aude nimic din ceea ce se petrece în jur. Iar câinele, după ce se rotea de două-trei ori pe loc, se trântea la picioarele stăpânului său, își vâra botul între cizmele acestuia, suspina din adânc și rămânea așa lungit pe dușumea, la rândul-i nemișcat toată seara, de parcă ar fi fost mort. Ai fi zis că aceste două ființe, după ce au zăcut toată ziua amorțite undeva, într-un ungher ascuns, înviau deodată după asfințitul soarelui numai și numai pentru a se prezenta la cafeneaua lui Miller, întru împlinirea cine știe cărei tainice îndatoriri, de nimeni cunoscută. După ce stătea așa trei-patru ore în șir, bătrânul se ridica de pe scaun, își lua pălăria și bastonul și pleca undeva, acasă. Câinele se scula și el de jos și, cu coada între picioare, cu botul în pământ, îl urma automat pe bătrân, târându-și picioarele. Mușteriii obișnuiți ai cafenelei începură în cele din urmă să-l ocolească pe bătrân, ba chiar evitau să se așeze alături de el, ca și cum le-ar fi inspirat repulsie. Dar omul nu observa nimic din toate astea.

Mușteriii de toate zilele ai cafenelei erau în majoritate nemți, jupâni ai unor întreprinderi și ateliere de pe bulevardul Voznesenski: lăcătuși, franzelari, vopsitori, pălărieri, curelari – adică tot oameni cu deprinderi patriarhale în accepțiunea germană a cuvântului. De altfel, însăși cafeneaua lui Miller se distingea printr-o atmosferă patriarhală. Îl vedeai adesea pe patron așezându-se la câte o masă cu mușterii mai cunoscuți și, bineînțeles, cu acest prilej se mai consuma o anumită cantitate de puncte. Căinii și copiii cei mici ai patronului veneau uneori și ei pe la mesele consumatorilor, care-i mângâiau și pe unii, și pe alții. Aici toți se cunoșteau între ei și-și purtau respect reciproc. Iar în timp ce mușteriii se cufundau în lectura ziarelor nemțești, din odaia de alături a locuinței patronului răsună melodia *Mein lieber Augustin* cântată la un pian horodogit de fata lui cea mare – o nemțoaică bălăioară cu părul buclat care semăna mult cu un șoricel alb. Și toată lumea asculta valsul cu plăcere. Mă duceam pe la Miller regulat în primele zile ale fiecărei luni, când îi soseau revistele rusești.

Intrând acum în cafenea, l-am găsit pe bătrân instalat lângă fereastră, iar câinele, ca de obicei, zăcea tolănit la picioarele lui. M-am așezat tăcut într-un colț, gândindu-mă: „De ce-oi mai fi intrat, când n-am deloc ce căuta aici, când sunt bolnav și când, de fapt, ar trebui să mă duc cât mai repede acasă, să beau un ceai și să mă așez în pat? Intrasem oare numai ca să-l pot observa pe acest

bătrân?“ Simțeam cum mă cuprinde un fel de ciudă. „Dar ce mă interesează omul acesta“, îmi ziceam, gândindu-mă la senzația aceea stranie, bolnăvicioasă, pe care o încercasem zărindu-l adineauri în stradă. „Și ce-mi pasă mie, în definitiv, de toți nemții ăștia plicticoși? De unde și până unde predispoziția aceasta de a bănuî peste tot ceva fantastic? Ce rost are această frământare minoră pentru niște lucruri mărunte care mă obsedează în ultimul timp, îmi tulbură viața și mă împiedică să văd clar realitatea, cum foarte prezumțios semnala într-o zi un critic, analizând plin de indignare ultimul meu roman?“ Dar, cugetând și necăjindu-mă mereu, am rămas mai departe pe scaun, fără a mă urni din loc; simțeam cum boala mi se încuiba tot mai mult în mădulare, până când, în cele din urmă, n-am mai avut niciun chef să ies în frigul de afară. Am luat un ziar proaspăt sosit din Frankfurt și, parcurgând câteva rânduri, am ațipit. Nemții nu mă stinghereau câtuși de puțin. Ei citeau, fumau și, doar din când în când, la câte o jumătate de oră, își comunicau unul altuia, în fraze abrupte și cu glas scăzut, vreo știre din Frankfurt, vreun *Witz* sau *Scharfsinn*³ de-ale vestitului mucalit german Saphir⁴; după care, cu o și mai sporită mândrie națională, se cufundau din nou în lectură.

M-am trezit cam după o jumătate de ceas, scuturat de frisoane puternice. Hotărât lucru, trebuia să mă ridic și să plec cât mai repede acasă. Dar o scenă mută care se petrecu în clipa aceea înaintea ochilor mei mă țintui iarăși locului. Am spus că bătrânul, după ce se așeza pe scaun, avea obiceiul să-și așintească numaidecât ochii asupra unui punct oarecare și să rămână toată seara așa, cu privirea fixă, fără să și-o mai treacă asupra vreunui alt obiect din sală. Mi se întâmplase și mie să fiu ținta acelei priviri stăruitoare, dar lipsite de orice expresie, o privire cu totul absentă, și de fiecare dată mă încerca o senzație atât de neplăcută, penibilă chiar, încât mă grăbeam să-mi schimb locul. De data aceasta, victima bătrânului se nimeri să fie un neamț mic de stat, grăsun, spilcuit, cu ștaif țeapăn la gât și cu fața stacojie, un negustor – după cum am aflat mai pe urmă – de fel din Riga, aflat în trecere prin Petersburg, pe nume Adam Ivanîci Schultz, bun prieten cu Miller, dar care n-avea încă de unde să-l cunoască pe bătrân și nici pe mulți dintre vizitatorii obișnuiți ai cafenelei. Absorbit de știrile din *Dorffbarbier*⁵ și savurându-și puncicul, el își înălță la un moment dat capul și ochii i se izbiră de neclintita uitătură a bătrânului. Rămase foarte contrariat. Ca orice neamț „onoăbil“, Adam Ivanîci era foarte

³ Glumă sau vorbă de duh (germ.).

⁴ Moritz Gottlieb Saphir (1795–1858) – scriitor umorist german.

⁵ *Dorffbarbier* (*Bărbierul sătesc*) – ziar ce apărea la Leipzig, la jumătatea secolului al XIX-lea.